

ա. Թղ. 57ա: «Վարդապետութիւն Մահ- մէջի յոյժ պատուելի եւ ընդունելի մահմե- տականաց, զոր ոմն արայ գրեաց»: Սկիզբը՝ «էր պատգամաւոր Աստուծոյ, աղօթք եւ փրկութիւն Աստուծոյ ի վերայ նորա, նստեալ ի մէջ ընկերաց ի քաղաքին իւրում, որուն անունն էր յեսրաբ»:

բ. Թղ. 59բ: «Վասն խոզի չուտելոյն ասէ ի սոյն»: «Պատասխանի ետ արդիւն ընդ որում վիճէր. Յիսուս Գրիստոս յորժամ ա- աղաչեցին աշակերտքն իւր զի նոցա ծանուցէ զկերպ տապանին Նոյի...»:

գ. Թղ. 60ա: «Վասն գինւոյ արդելեալ լինելոյ: Ի նոյն»: «Էին երկու հրեշտակք, միում անում Արովտ եւ միւսում Մարովտ, որք երբեմն յԱստուծոյ յերկնից յերկիր առա- քեցան»:

դ. Թղ. 61ա: «Վասն աւուրն դատաստա- նին ի նոյն»: «Ասէ յաւուրն յայնմիկ հրա- մայեցէ Աստուած հրեշտակին մահու զի գա- մենայն արարած շնչաւոր սպանցէ»:

ե. Թղ. 63բ: «Վասն դրախտին: Ի նոյն»: «Քանզի դրախտ այն երկիր ոսկի շափիւղայիւ եւ կապուտակաւ շարախառնեալ եւ զանազա- նապէս որոշեալ ամենայն ազգի պտղաբեր ծառօք տնկեալ»:

զ. Թղ. 64բ: «Վասն դժոխոց: Ի նոյն»: «Դժոխոց երկիր է ծծմբեղէն, ծխալից եւ ձիւթխառն»:

է. Թղ. 65բ: «Վասն որդւոց անհաւատից յետ դատաստանին»: «Յաւուրն դատաստանի եկեացեն առաջի երեսաց Աստուծոյ եւ ա- սասցէ ցնոսա. ով է Տէր ձեր»:

ը. Թղ. 66ա: «Վասն երկնից»: «Առա- ջինն երկինն ստեղծաւ ի կանանչ ջրոյ, երկրորդն ի պայծառ ջրոյ»:

թ. Թղ. 66բ: «Կերպ բարձօղացն զաթոռն Աստուծոյ»: «Գլուխք նոցա ի ներքոյ աթո- ռոյն Աստուծոյ»:

ժ. Թղ. 66բ: «Թռչունքն ի միջոցի երկ- նից եւ մեր»: «Ան թռչունք որ ոչ երկին եւ ոչ երկիր հանին»:

ժա. Թղ. 66բ: «Տեսիլ մահմէջի»: «Ի մէջ զուրանին ի գլուխն խէ, որ կոչի որդւոցն Իսրայէլի գրեալ է թէ գոհութիւն Աստուծոյ որ փոխեաց զծառայն իւր ի միում դի- շերի...»:

ԹԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ: 1. Թղ. 58 տե՛ս վերն ի կարգին:

2. Թղ. 69ա. «Պոզոս վարդապետ Ղազմենաց (Մուրապաղեանց) նախկին առաջնորդ Քէօթահայի եւ սպա Արդվինի մինչեւ Սիլվեանի նշանակութիւն: Մե- ոած է 1835 թ.: Այս Ղուրանը դուրս է եկած յիշեալ պապին եղբոր Գրադարանից: Նորա ձեռագրին շատ նման է: Ծնած եւ մեռած է Արդանուչ: Նուիրում եմ Վիննայի Մխիթարեան վանքին Գրադարանին-Մատե- նադարանին: 12 Յուլիսի 1905 թ. Թաւրիզ: Սարգիս Մուրապաղեան»:

Ծան. Գիրքը ծրարուած է թուղթի մը մէջ,

որուն վրայ գրուած է՝ «Ղուրան, Թարգմ. Ստ. Լե- հացոյ, քայքայեալ եւ պակասաւոր օրինակ (ԺԹ. դա՛ր)»:

576.

Ղ Ո Ւ Ր Ա Ն

Հին Թիւ՝ նոյն: — 1843:

ԹՈՒՂԹ՝ 142: — ՄԵՇՈՒԹԻՒՆ՝ 19.5 X 14: — ԳՐՈՒԹԻՒՆ՝ միասին 16 X 12: — ՏՈՂԳ՝ 35: — ԹԵՐԹԿ՝ չեմ նշանակուած: — ՆԻԻԹ՝ բարակ ճերմակ ողորկ բուրբ: — ԿԱԶՄ՝ կիսակաշի: — ՄԱԳԱՂԱ- ԹԵՍՅ ՊԱՀՊԱՆԱԿ՝ չուցի: — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ՝ մաքուր մնացած: — ԳԻՐ՝ շեղագիր: — ԶԱՐԳԱԳԻՐՔ՝ չուցի: — ԵՈՐԱԳԻՐՔ՝ սեւագիր: — ԵՈՐԱՆՔ, ԿԻՍԱՆՈ- ԳՐԱՆՔ, ԼՈՒՍԱՆՅԱԶԱՐԳՔ, ՆԿԱՐՔ՝ չուցի: — ԳՍ- ՏԱՐԿ՝ Թղ. 134—142: — ԺԱՄԱՆԱԿ՝ 1843: — ԳՐԻՉ՝ Հ. Մարկոս Մամեսեան, Անտոնեան միաբան: — ԵՄԱԿՈՂ ԵՒ ԿԱԶՄՈՂ, ՏԵՂԻ՝ Լիբանան կամ Կ. Պո- յիս: — ՏԵՍԻՐՔ՝ Անտոնեան Հարք: — ՅԻՇԱՏԱԿԱ- ԳՐՈՒԹԻՒՆՔ՝ քղ. 2ա: — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ՝ Առաջին կողմից երեւի կողմը՝ «Ի Մատենադարանէ Անտոնեան Միաբանութեան, 2/15 Յունուար 1907»:

Մատենան է՝ Գիրք օրինաց Հագարացոց կամ Իսմայէլացոց որ կոչի Ղուրան, այսինքն Հաւաքումն պատուիրանաց: Թարգմանեցաւ ի Լատինացոց բարբառոյ ի լեզու Հայոց աշ- խատասիրութեամբ յիմաստասէր Ստեփան- նոս վարդապետէ Լեհացոյ: Եւ փոխադրե- ցաւ ի կրկին օրինակէ բաղդատներով ընդ միմիանս աշխատասիրութեամբ Հօր Վրդա- միսի Երկրագործի Միաբանութենէ Լի- բանանեան Հարց միանձանց ի յառաքելու- թիւնէն իւրում ի Պարսս ի Ջուղա որ է ի Սվա- հան, յամի Տեառն 1843 Փետրուար 12:

Ուստի ընդօրինակեցաւ եւ այս դաղա- փար ի ձեռն Հ. Մարկոսի Մամեսեան Անտո- նեան միաբանի որ է նոյն ընդ Լիբանանեան Հարս»:

1. Թղ. 3ա—27ա: Նոյն նախորդին (Թ. 575) հետ, մինչ ան թերի կը մնայ այս կը շարու- նակուէ՝ Թղ. 124ա. «Աղօարա որ է սուրա զլ. ձն Դ ունի բանս Ա Յանուն Տեառն գթածի եւ ողորմածի: Զքեզ սրբելով զՏէրն ամե- նայն ազանց: զթաղաւորն համայնից, զԱս- տուած բոլորից անդադար, եւ խոնարհ սրը- տիւ աղաչեա զի զքեզ ի սատանայէ որ ընդ սիրտս մարդկայինս անցանէ եւ ի սատանայա- կան եւ ի խորամանկ մարդկանէ պահեսցէ եւ փրկեսցէ»: Վերջ:

2. Թղ. 124ա: Վերստին կը կրկնո լի ճակատը:

3. Թղ. 125բ: Կը սկսի «Արտաքոյ Ղու- րանին: Վարդապետութիւն Մահմիտի յոյժ պատուելի եւ ընդունելի Մահմետականաց զոր առայ ոմն գրեաց»: Ամբողջը նոյն 575ի Յաւելուածին հետ:

4. Թղ. 132ա գրուած է ցանկը:

ԹԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ: Տես վերը (խորագիրը՝ տիտղոսը: Նոյնը կրկնուած եւ Թղ. 124ա:

Հ. Հ. ՈՍԿԵԱՆ

ՎԻՆՆԱԿԱՆ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ՀՈՄՈՅՈՒՐՀՈՅԻՆ ՊՈՏՅԵՐԱԶՄԻ ՏՈՐԻՆԵՐՈՒՆ

Գրեթէ համայն մարդկութիւնը հինգ տարիէն աւելի սարսուռի եւ տառապանքի մէջ ապրեցաւ. մահ ու աւեր օղի մէջէն եւ օղի մէջ, մահ ու աւեր երկրէ երկիր եւ երկիրներու մէջ, մահ ու աւեր ծովէ ծով ու ծովե- րու եւ կղզիներու վրայ:

Համաշխարհային պատերազմը Վիննական Մխիթարեան Միաբա- նութեան գրեթէ բոլոր հիմնարկու- թիւններու եւ կայաններու վրայ տա- րածուեցաւ, անոնց նիւթական զգալի փրատներ պատճառեց եւ միաբաննե- րու կեսնքին մէջ անհաճոյ փոփոխու- թիւններ (արգելափակում ու բռնի աշխատանք) յառաջ բերաւ:

Մասնաւորելով մեր խօսքը Մայր վանքի վրայ՝ ան ժամանակ մը եղաւ ամէն երկրէ եկող ու խոտժող (աշխա- տելու բերուած) Ազգայիններու ա- պաստանարան, ուր անոնց ամէն դիւ- րութիւն տրուեցաւ, նոյն իսկ զրկու- մովը միաբաններու, որոնք չուզեցին ջանք խնայել իրենց արիւնակիցներու ուսն ու բեռը թեթեւցնելու, գործով եւ խօսքով: Գեր. Աբրահայրը — Հ. Մեսրոպ Արքեպիսկոպոս Հապո- ղեան — անոնց ընդ առաջ գնաց, որ- քան խոհեմութիւնն ու հնարաւորու- թիւնները կը թելադրէին: Ամէնուն ունկնդրութիւն ու խորհուրդ շնորհեց՝ անխտիր ու սիրայօժար:

Նմանապէս հեռաւոր հաւաքա- վայրերու մէջ գտնուող ազգայիններու կրօնական, բարոյական եւ նիւթական օժանդակութեան մատուցանելու հա- մար Մխիթարեան Հայերէն ոմանք ճամբորդութիւններ ըրին — դժուա- րութիւններու կուրծք տալով:

Շատ հաւանական նկատուեցաւ

որ՝ Վիննական եւս կրնար օղային յար- ձակումներու ենթարկուել եւ նոյն իսկ պատերազմի թատերաբեմ դառնալ: Ուստի պետութեան ցուցմունքներու վրայ եւ Գեր. Աբրահայր թելադրանքով Միաբանութեան անդամները — ա- մէնքը ազգային հնութիւններու եւ նախնիներէ հասած ժառանգութիւն- ներու պահպանումին բժախնդիր եւ պնդատող — գործի լծուեցան: Անոնք՝ մեծ ծախքերով մասնաւոր պատրաստուած թաքստարաններու եւ նկուղներու մէջ՝ օրերով ու քրտինք- ներով բերին ու պահեցին Մատենա- դարանին Ձեռագիրները, թերթերը եւ դրքերը, նմանապէս արժէքաւոր հնութիւնները: Այո՛, զանոնք հարկ էր հուրէ, ապականութենէ եւ նոյն իսկ յափշտակութենէ զերծ պահել: Պետական մարմիններէ առաջար- կուած տեղափոխութիւն մը հայ մշա- կոյթային հարստութիւն կազմող հա-ւաքածոներու՝ աննկատ թողուեցաւ, անոնցմէ բաժնուելու զաղափարն ինքնին ահաբեկիչ էր: Եւ այսօր գոհ ենք որ կրնանք լի ուրախութեամբ ա-ւետել, թէ անոնցմէ ոչ մի մասնիկ կորուստի մատնուած է: Անոնք արդ- նորէն իրենց դարաններու մէջ ամ- փոփուած են — դարձեալ միաբան- ներու ժիր ջանքերով եւ քանի մը անխոնջ հայ պատանիներու անձնա- նուիրումով:

Մխիթարեան Մատենադարանը այս շրջանին շնորհակալութեամբ նուէր ստացաւ ազգային գործիչ բազմահմուտ Դկտ. Դ. Տէր Մովսէ- սեանի († 1 Մարտ 1941, Վիննա) հայերէն եւ օտար լեզուով գրքերը եւ «Համայնագիտարան»ին հում նիւ- թերը: Սակայն Հայաստանի եւ սփիւռքի Հայութեան հրատարակու-

թիւներէն զրկուած մնաց: Ձերմապէս բաղձալի է որ իւրաքանչիւր հայ հրատարակչական մարմին, խմբագրութիւն եւ հեղինակ հաճի — առաջին հերթին՝ ապահով միջոցով — լոյս տեսած թերթերէն ու գրքերէն օրինակ մը Վիեննա հասցնել:

Մխիթարեան Միաբանութեան Մայր վանքը քանի մը աղետարեր եւ ոգեցունց ոմբակոծութիւններու հետեւանքները զգաց՝ խորապէս: Առաջին անգամ՝ 10 Սեպտ. 1944ին: Առաւօտեան ժամը տասն էր, երբ ահագանգը թշնամի սաւառնակներու մերձեցումը կ'ազդարարէր: Նոյն պահուն Գեր. Արքայապետ Արքեպիսկոպոսն եկեղեցւոյ մէջ առնթերակայութեամբ քահանաներու եւ ներկայութեամբ հոծ բազմութեան հայրապետական հանգիստական պատարագով սարկաւազութեան ձեռնադրութիւն կը կատարէր: Արարողութիւնը ընդհատուեցաւ: Եկեղեցւոյ մէջ գտնուողները հազիւ ապաստարաններն իջած էին, երբ Մայր վանքը հիմէն տատանեցաւ եւ ապակիներ գետինը ծածկեցին: Բարեբաստօրէն շէնքին վնաս չկար: Ռուսերը մերձաւոր տուն մը հիմնայատակ բրած էր: Երկարատեւ դիմումներով եւ բուռն ճիգերով կարելի եղաւ հայթայթել ապակիները, որոնք 13 Փետր. 1945ին մօտակայ տան մը եւ փողոցի վրայ եկած ռուսերով վերստին փշուրեցան: Միաբանները ստիպուեցան լուսամուտները ստուարաթղթերով փակել եւ գիշեր ցերեկ մութ եւ պաղ սենեակներու մէջ բնակիլ, մինչեւ որ աւելի մեծ գոտարութեամբ անոնցմէ գոնէ մաս մը ապակիներով օժտել հնարաւոր եղաւ:

Վիեննայի գրաւումի տազնապաշատ օրերուն (1945, Ապրիլ) հարկ եղաւ գիշեր ցերեկ նկուղներու մէջ

պատսպարուիլ — միաբանները իրենց սիրելի Յարկին տակ լիաթիւ մնացած էին: Ապրիլ 7ին Մայր վանքը աննախընթաց սաստիկութեամբ սարսրուաց եւ սուր գոռում մը ականջները խլցնել սպառնաց: Ապակիներու կտրտուներէն ձայներ ամէն կողմէ լսուեցան: Շունչերը բռնուեցան: Հարուածը ծանր էր: Հարուածը՝ մերձ: Ստուգուեցաւ: Ֆաւն ու կսկիծը սրբաւորը ձաղկեց ու գրաւեց: Մխիթարեաններու եկեղեցին էր որ՝ թնդանօթի — նորագոյն գիւտերու յաջողագոյներէն ու աւերիչներէն — ուժգին հարուածը կ'ընդունէր: Ռուսերը տանիքին հանդիպած էր՝ կործանած որմ ու փշրած կամարներու վրայ հաստատուած լոյսընկալ հսկայ պատուհանը, լուսամուտներ, ջահեր եւ կղմինարներ, գերաններ ու նստարաններ: Բնական է՝ եկեղեցին փակ մնաց — որոշ ժամանակ մը — եւ աստուածային պաշտամունքները մերձաւոր յարմար վայրեր կատարուեցան:

Ապա յաջորդեցին ուրիշ ռուսեր եւ վանքին տանիքներն աւելի քայքայեցին: Ռուսի վերջին հարուածը Ապրիլ 9ին հանդիպեցաւ տպարանի յարկարաժինին եւ մեծ վնաս պատճառեց: Հայերէն եւ արեւելեան լեզուներու տառերու բաժինը զգալիօրէն տուժեց:

Աւելորդ է ըսել, որ ապակի չմնաց որ չկտորուէր (աննպաստ պարագաներու հետեւանքով ժամանակ չէր գտնուած անոնցմէ գոնէ մաս մը նկուղներ տանիլ, թէեւ ծրագրուած): Նմանապէս աւելորդ է շեշտել վնասներն ու յողնութիւնները:

Միաբանութեան անդամները եւ սրտցաւ ազգայիններ, որոնք այդ ծանր օրերուն վանքի մէջ պատսպարուած էին, աննկուն եւ անյապաղ

մաքրութեան լծուեցան եւ կամաց կամաց բնականոն կեանքը սկսաւ: Նորոգութիւններու ձեռնարկուեցաւ: Սակայն անոնց աւարտումը երկարաձիգ ժամանակի կը կարօտի՝ աշխատաւորի, բայց մանաւանդ շինուածանիւթի պակասութեան պատճառով:

Տպարանին հարուածէ ու կործանումէ զերծ մնացած մասը շուտով վերսկսաւ շարունակել իր գործունէութիւնը, զոր պատերազմի ամբողջ տեւողութեանը անընդհատ յառաջ վարած էր: Հոն «Հանդէս Ամսօրեայ»ն միշտ տպուեցաւ, բայց պարտաւորիչ պարագաներու առջեւ խոնարհելով՝ էջերը անձկացնելու ստիպուեցաւ: Նաեւ պետական կարգադրութեան համաձայն «Ազգային Մատենադարան»ներու շարքը առժամապէս դադարուեցաւ եւ միաբաններու աշխատանքներէն մամուլի չյանձնուեցան — թուղթի պակասը արգելք կ'ըլլար: Հայ Բանասիրութեան եւ Պատմութեան նախանձախնդիր միաբանները այդ մտահոգիչ օրերուն՝ ժամանակ ճարեցին եւ տրամադրութիւն ստեղծեցին գրականութեան նուիրուելու:

Նոյնպէս արտասահմանի հայաբնակ երկիրներու մէջ հիմնուած Մխիթարեան վարժարաններն իրենց ընթացքը անդուլ շարունակեցին եւ միաբաններու ջանքերը պակասեցան:

Վիենն. Մխիթարեան Միաբանութիւնը ոմբակոծութեան եւ պատերազմի հետեւանքով (անգամներէն ոմանք թէեւ զինուորական ծառայութեան տարիք ու պարտականութիւն ունէին) բարեբաստօրէն որ եւ է միաբանի կորուստ չսպաց, բայց բնական մահը ներկայացաւ:

Նախ հնձեց Հ. ՎԱՐԳԱՆ Վ. ՄԵԼՔԻՍԵԴԵԿԵԱՆԻ կեանքը:

Նա ծնած է Կ. Պոլիս, 1874 Մայիս 18ին եւ մատաղ հասակէն մեկնած Վիեննա Մխիթարեաններու վանքը, ուր ուսումնական ընթացքը շատ մեծ յաջողութեամբ աւարտելով 1897 Յունիս 5ին Գեր. Այտրեան Արքեպիսկոպոսէն քահանայ ձեռնադրուած: 1898—1901ին վարած է «Հանդէս Ամսօրեայ»ի խմբագրութիւնը եւ ապա առաքուած Կ. Պոլիս, ուր յաջորդաբար կարգուած ուսուցիչ, հսկիչ եւ տնօրէն Մխիթարեան վարժարանի: Տնօրէնութեան պաշտօնը ստանձնած է նաեւ Իզմիր՝ նոյն Միաբանութեան վարժարանին մէջ եւ անոր զարգացումին զարկ տուած: Թուրք-յունական պատերազմին պատճառած խուճապի օրերուն հարիւրաւորներու ազատարարը եղած է Իզմիրի մէջ եւ անկէ անցած Կ. Պոլիս եւ ապա Կերլա: Հոս պետական վարժարանին մէջ ուսուցչութեամբ զբաղած: 1926ին Վիեննայի մէջ գումարուած Ընդհ. Ժողովը զինքը Ընդհ. Խորհրդական ընտրած է եւ սոյն ընտրութիւնը յաջորդ ժողովներու մէջ եւս կրկնուած եւ հետեւաբար իր պաշտօնին բերումով Վիեննա հաստատուած: Բայց քանի մը տարիով բացակայած Գահիրէ, ուր մեծ ճիգերով եւ յաջողութեամբ Մխիթարեան վարժարան մը հիմնած: Քանի մը տարի Գեր. Գովրիկեան Արքայօր (անոր ձեռնութեան շրջանին) Տեղապահ — օգնական եղած է եւ երբ մահը զինքը յաւերժական կեանքի կը կոչէր (10 Դեկտ. 1941) Մայրվանքի մեծաւորն էր:

Հ. Մելիքսեղեկեան «Հանդէս Ամսօրեայ»ի մէջ շատ քիչ յօդուածի տակ ստորագրութիւն գրած է: Նա

Հայ մանուկին եւ պատանւոյն մտքին եւ սրտին զարգացումին նուիրուած է ոգելին եւ շատերը երախտագիտութեամբ անոր անունը կը յիշեն:

Օժտուած էր բնական եւ մտաւոր ձիրքերով: Սրտագրաւ՝ վարուելակերպին մէջ: Անուանի՝ գործնական կեանքի ատակութիւններով: Տիպար դաստիարակ: Հմուտ՝ զոյգ հայերէններու եւ գերմաներէնի, ֆրանսերէնի, անգլերէնի, յունարէնի, թրքերէնի, որոնցմէ շատերը մայրենի լեզուի պէս կը խօսէր, եւ լատիներէնի: Բուռն սիրով փարած էր Միաբանութեան, որ զինքը միշտ կարեւոր գործերու լծած է եւ նա իր վրայ դրուած յոյսերը արդարացուցած:

Անոր մահէն տարի մը ետքը (18 Դեկտ. 1942) Մխիթարեան Միաբանութիւնը կորսնցուց Հ. ՍՏԵՓԱՆՈՍ Վ. ՀԱՐՈՒՆԵԱՆ (ծն. Այտըն, 19 Օգ. 1895, քահանայ ձեռնադրուած 2 Փետր. 1899), որ իր ամբողջ կեանքը Այտընի, Իզմիրի, Կ. Պոլսոյ, Քորֆուի, Կոկինիայի եւ Կավալայի մէջ ուսուցչութեամբ եւ ժողովրդապետութեամբ անցուցած է եւ շատերու արտասուքը սրբած ու սիրտը սիրտ փած:

Պարիսի մէջ 1941, Դեկտ. 31ին մեռած է նախկին Մխիթարեան Տ. ԱՐԻՍՏԱԿԷՍ Վ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ (ծն. Կուտինա, 23 Մարտ 1887 եւ քահանայ ձեռնադրուած Վիեննա, 19 Յունիս 1910), ուսուցիչ եւ «Հանդէս Ամսօրեայ» Ուսումնաթերթի խմբագիր, որ այնքան ատեն գրականութեան եւ բանասիրութեան համար բարունակ էր ծաղկաշատ ու պտղաշատ, որքան Մխիթարեան աւիշն ունէր: Բաժնուեցաւ Միաբանութենէն եւ սոյգ տեսակէտով մնաց անպտուղ: Անտե-

սելով անոր բաղմաթիւ ընտիր յօդուածները, յիշատակենք «Ազգային Մատենադարան»ներու շարքին մէջ ընդելուզած հատորները՝ «Բառաքնական դիտողութիւններ» (չորս հատոր, տպ. Վիեննա 1913, 1914, 1921 եւ 1923), «Դասական մանր բնագիրներ եւ ձեռագրական համեմատութիւններ» (երկու հատոր, 1913 եւ 1923), «Հայ գրչագիրները» (1924), «Յերոնիմեայ վասն ի քսան եւ յերկուս գիրս առ ի Հերբայեցուց զպատմութիւնս բաժանելոյ» (1920), «Յովհաննէս Բար-Շուշանի Հայոց Կաթողիկոսին գրած թուղթը» (1923), «Նիւթեր Հայ Բառագրութեան» (1920), նաեւ՝ «Մատենագրութիւնք Եւթաղի. քննութիւն եւ բնագիր. յաւելուած Եւսերեսայ Կեսարացույ թուղթ առ Կարպիանոս» (1930): Ասոնց մեծագոյն մասը հեռուոր պատրաստութիւնը կը կազմեն, «Դասական հայերէնի Բառարան»ին, որ սակայն անտիպ է, վասն զի դեռ չափազանց անկատար եւ մշակումի կարօտ: Նա ունի դեռ թարգմանութիւններ եւ բանաստեղծական կտորներ, որոնցմէ մաս մը տպուած եւ մաս մը անտիպ: Ծանօթ էր քանի մը լեզուի, իսկ դասական հայերէնի հմտութիւնը՝ արտակարգ: Բնագրութեամբ՝ ազնիւ ու կարկեցող: Սիրտն ու ձեռքը հոն էին, ուր կարիք կար:

Ո՞ր բնանկարը չունի շուք ու լոյս: Եւ Մխիթարեան Յարկը լուսաւորուեցաւ ու պայծառացաւ, երբ պատեւրագմի օրերուն իր արժանընտիր Գերայ. Առաջնորդը 13 Սեպտ. 1942ին Բարիկեան-Գովրիկեան Արքեպիսկոպոսներու գահը բարձրացաւ: Գեր. Հ. ՄԵՍՐՈՊ Վ. ՀԱՊՈՉԵԱՆԻ արքեպիսկոպոսական օծումը կատարուե-

ցաւ մեծահանդէս (հմմտ. «Հանդէս Ամսօրեայ», 1942, Թիւ 1—12):

Մխիթարի Տունը թէպէտ այս շրջաններուն տեսաւ տերեւաթափ աշուն եւ մերկ ձմեռ, սակայն վստահ ենք՝ պիտի բոլորէ ծաղկալից դարուն եւ պտղալից ամառ: Անոր անդամները իրենց Գեր. Աբրահամ ղեկավարութեամբ կրկին պիտի լծուին Աստուծոյ փառքին ու Ազգին օգտին համար արդիւնաւորուելու: Ուր կա՞մք կայ, կա՞յ եւ գործ եւ յաջողութիւն:

Հ. Հ. ՈՍԿԵԱՆ



DR. MARCUS ANTONIUS VAN DEN OUDENRIJN O. Pr., Der Traktat *Յողազս առաքինութեանց հոգւոյն*, Von den Tugenden der Seele, ein armenisches Exzerpt aus der Prima Secundae der Summa Theologica des hl. Thomas von Aquin (1337), mit Einleitung, lateinischer Übersetzung und Glossar. Herausgegeben... 1942, Freiburg (Schweiz), էջ 154 (Վիեննա, Մխիթարեան տպարան):

Անժխտելի է թէ Արեւմտեան Եկեղեցին իր կրօնական եւ եկեղեցական հարուստ եւ բարձր գրականութեամբը հայ եկեղեցական խորհողութեան եւ մատենագրութեան վրայ զղալի ազդեցութիւն գործած է: Այդ տեղի ունեցած է անոր հայազգի եւ օտարալեզու առաքեալներու գործունէութեամբը եւ նշանաւոր գրողներու հոյակապ երկերովն ու ասոնց հայերէն թարգմանութեամբը: Այս պարագաները ցաւալիօրէն իրենց արժանիքին համեմատ լիապէս գնահատուած եւ ուսումնասիրութեան առարկայ եղած չեն: Սակայն ուրախ ենք որ վերջին տարիներու այս ուղղու-

թեամբ Dr. Marcus A. van den Oudenrijn ժրջան հայազգաբ բեղուն գործունէութիւն կը ցուցնէ:

Նա 1942ին տպագրութեամբ հայազգի եւ եւրոպացի բանասէրներու եւ աստուածաբաններու կը ներկայացնէ Ս. Թովմաս Ազուրինացիի «Յողազս առաքինութեանց հոգւոյն» գրութեան հայերէն թարգմանութիւնը: Հրատարակութիւնը կը կանխէ բաւական ընդարձակ ներածութիւն մը (էջ 5—26), ուր նկատողութեան կ'առնուին թարգմանիչին անձնաւորութիւնը, անոր ըրած թարգմանութեան արժէքը եւ այն ձեռագիրը, որոնք վրայէն հրատարակութիւնն եղած է ու համեմատութեան առնուած գրչագիրները:

Թ. Ազուրինացիին այս գործին թարգմանիչն է Յակոբ Գոնեցի, որ Բարթողիմէոս եպիսկոպոսին աշակերտած է, Միաբանող Եղբայրներու անդրանիկ անդամներէն եղած եւ թարգմանչական գործունէութեամբ հռչակուած ու նոյն իսկ թարգման յորջորջուած: Անոր այս թարգմանութիւնը կարելի է ընդհանուր առումով յաջող եւ իմաստին համեմատ համարիլ: Հակիրճ ու պայծառ: Նաեւ խոյս տրուած է արեւմտեան արուեստական այն բացատրութիւններէն, որոնք հայկական սովորական բառագիտութենէ շատ տարբեր են:

Հրատարակութեան առնուած բնագիրը Բերլինի կայսերական Մատենադարանին մէջ պահուած է¹: Գրիչն է «Ճրա Դօմինիկոս», որ ղժբախտաբար բաւական սխալներ — մասնաւորապէս լեզուական — ունի եւ ասոնք բովանդակութեան իմաստը երբեմն կը խանդարեն ու կը մթաղեն: Հրատարակչին ծանօթ եղած է Ձեռագիր մըն ալ՝ Սեւանի մէջ² գրուած 1389ին — որմէ պարագաներու բերումովը բացարձակապէս օգտուիլ չէ կրցած: Համեմատութեան համար աչքին առջեւ ունեցած է Տիւրինիէնի համալսարանի «Ma XIII 57» Ձեռագրին լուսանկարը³ եւ

¹ Karamianz Dr. M., Die Handschriften-Verzeichnisse der Königl. Bibliothek zu Berlin, 10. Bd.: Armenische Handschriften, Berlin 1888, էջ 56—58, Թ. 74:

² Մառ Ն., Յուլյակ համառօտ ձեռագրաց վանուց Սեւանայ, Մոսկուա, 1888, էջ 79:

³ Finck und Gjandschejian, Syst. alphab. Hauptkatalog der König. Universität zu Tübingen, էջ 79, Թ. 57: